

Språkoppfatningar og sosiolingvistikken¹

Av Rune Røsstad

1 Språkbrukaren si rolle i sosiolingvistikken

I visse delar av språkvitenskapen – kanskje først og fremst i sosiolingvistikken – kjem språkbrukaren tydeleg til syne i det at ein fokuserer på kva språk han eller ho bruker, eventuelt på kva måte språkbrukaren bruker det. Derimot kjem brukarane av språket lite *til orde*, heller ikkje innafor sosiolingvistikken, og språkbrukaren framstår såleis på mange måtar som eit reint *objekt* for forskinga. Han eller ho blir observert av forskaren, og den språklege åtferda blir så analysert og tolka. Kva språkbrukaren sjølv har å seie ope og direkte *om* språk, har «mainstream» sosiolingvistikk hatt ei heller negativ haldning til, ofte prega av skepsis og mistru. I det store og heile har språkvtitarar flest ei heller ambivalent haldning til språkbrukaren: Dei er svært imponerte over evna alle menneske har til å lære og bruke språk (morsmålet), men lite imponerte over evna dei same menneska har til å seie noko «objektivt sant» om det. Følgjeleg er språket blitt eit område for ekspertisen og spesialistane, og vanlege folks meiningar om saksfeltet har hatt lita interesse, trass i at alle menneske bruker språk, og at mange også interesserer seg for det. No er det ikkje vanskeleg å finne døme på ytringar om språk som framstår som «dumme» og «lite opplyste», eller på einskilde

---

¹ Denne artikkelen byggjer på delar av den teoretiske drøftinga i mi avhandling for dr.art.-graden: Rune Røsstad. 2005. *Den språklege røynda. Om oppfatta og realisert talemål i austre Vest-Agder*. Doktoravhandlingar ved Høgskolen i Agder 1. Kristiansand: Høgskolen i Agder.

personar som kjem med feilaktige påstandar om eigen språkbruk, og særleg er det nok slike tilfelle som sørgjer for mistrua hos språkvtitarane. Derimot er det lite empirisk grunnlag for å seie at slike ytringar er typiske og representative, og oppfatningane som språkvtitarar har om språkbrukarar, har dermed ofte preg av å vere fordommar.

I sin tur inneber då denne haldninga at kommunikasjonen mellom språkforskarane og språksamfunnet blir einvegs, og ved det kan ein peike på ytst problematiske sider ved sjølve språkvtitskapen, jamfør Deborah Camerons omtale av den djupe kløfta («the gulf») mellom lingvistar og vanlege språkbrukarar:

One concern is that when linguists dismiss certain phenomena as unworthy of investigation they are failing to live up to their own descriptive ideals [...] One of the things that people know how to do with words is to evaluate them, and I can see no principled justification for neglecting or deriding this metalinguistic ability. There is something paradoxical (as opposed to merely patronizing) about labelling ideas irrelevant and meaningless, when the people who hold the ideas patently regard them as relevant and meaningful. The beliefs about language that inform people's use of it arguably fall into the scope of what descriptive linguistics ought to be able to give an account of. (1995: xi)

Ifølgje Cameron representerer altså den svake interessa for språkvtitar-perspektivet ein *mangel* ved språkvtitskapen, og med det også ei moglegheit for at relevante sider ved språket blir oversedde. Dessutan uroar Cameron seg over følgjene av at skilnadene mellom lingvistar og ikkje-lingvistar blir så store at dei nærast ikkje er i stand til å kommunisere med kvarandre:

The second thing that concerns me is the cultural and political effect of the polarization of the two perspectives, a polarization so extreme they seem unable to engage with one another at any level that is satisfactory to both. (s.st.)

Vel er orda til Cameron spissformulerte, særleg sett med norske auge, men også dei fleste norske språkvtitarar har vel opplevt store og små utfordringar i møte med ikkje-lingvistar, utfordringar som går på meir enn berre det å popularisere fagområdet sitt.

For å summere opp har eg på kortfatta vis peikt på tre moglege problem ved den markerte objekt-rolla språkbrukaren har i språkvitskapen, problem som lett kan gjerast om til argument for kvifor språkbrukaren må få kome meir til orde:

1. Språkvitskapens kunnskap om ikkje-lingvistars oppfatningar om språk er i liten grad tufta på empiri.
2. Den svake interessa for språkbrukar-perspektivet er i seg sjølv ein mangel ved språkvitskapen. Moglege relevante sider ved språket blir eller kan bli, oversedde.
3. Den svake interessa for språkbrukar-perspektivet vanskeleggjer kommunikasjonen mellom språkvtitarar og «vanlege folk».

No er det ikkje slik å forstå at språkbrukaren utan vidare blir eit subjekt om sosiolingvistikken vel i større grad å fokusere på kva ikkje-lingvistar seier om språk; å undersøkje folks språkoppfatningar inneber også at ein gjev desse folka objekt-status. Men ved å inkludere dei «subjektive» inntrykka deira i studiar av språk opnar me augo for moglege sentrale bidrag til kunnskapen vår om språket og samspelet mellom språk, menneske og samfunn. Sosiolingvistikken blir ikkje subjektiv sjølv om språkbrukaren som subjekt kjem meir til syne.

Dette perspektivet på språk og språkbrukar kan i prinsippet karakteriserast som *fenomenologisk*, i den tydinga Kvale omtaler fenomenologien (med referansar til Taylor & Bogdan 1984, Giorgi 1975):

[...] phenomenology in the sense of understanding social phenomena from the actor's own perspectives, describing the world as experienced by the subjects, and with the assumption that the important reality is what people perceive it to be. [...] It studies the subjects' perspectives on their world; attempts to describe in detail the content and structure of the subjects' consciousness, to grasp the qualitative diversity of the experiences and to explicate their essential meanings. (Kvale 1996: 52 f.)

Dette inneber ei interesse for den menneskelege livsverda eller kvardagsverda, fordi ho på sett og vis er den primære (har «primacy», Kvale 1996: 54) i forhold til den verda vitskapen skildrar. Og dette har høg relevans for det menneskelege språket, jamfør korleis Akselberg formulerer det:

Livsverda vert konstituert eller etablert gjennom ulike former for erfaringar og handlingar. I vidaste forstand vil òg språket vera med å konstituera livsverda. [...] Vi konstituerer alle verda på vår eigen individuelle måte, samstundes som vi konstituerer sider ved tilværet på same måte som våre medmenneske. Vårt eige og andre sitt medvit, framfor alt medvitet si rolle, sin funksjon og sine moglegheiter, formar mennesket sine opplevingar av seg sjølv, av verda og si eiga plassering i denne verda. Dette verkar inn på språket vårt. (1995: 64 f.)

Akselberg er med dette over i kunnskapssosiologien (representert ved Berger & Luckmann 1967), som dreier seg om «dei sosiale prosessane som avgrensar og styrer vår erkjenning av og våre meiningar om røynda» (Akselberg 1994: 70), og som dermed gjer røyndomen til ein sosial konstruksjon. Som Akselberg er inne på, er *språket* ein del av desse sosiale prosessane, og med det ein medverkande faktor til korleis denne røyndomen «blir sjåande ut», men i neste omgang kan også den sosialt konstituerte verda verke inn på språket, vere ein endringsfaktor. I ljøs av dette kan me vanskeleg seie at det folk seier om språk, er uinteressant for språkvitskapen. Og det er også problematisk å seie at folks påstandar om språk er feilaktige og resultat av manglande språkleg medvit. Påstandane *kan* vel vere det, men det er vel så interessant å spørje om korleis manglande samsvar med det observerte (av språkvitaren) kan ha å gjere med at mennesket er eit sosialt vesen i eit sosialt rom.

Kan ein så seie at det finst kunnskap som ikkje er styrt og avgrensa av den sosiale dimensjonen? Har menneska kunnskap om verda som berre er basert på observasjon av forhold i ho? I prinsippet er vel svaret nei. Kunnskap er noko som er lagra mentalt, og me kan vanskeleg tenkje oss ein mental observasjons-komponent som er autonom. Mennesket er ingen automat som mekanisk og objektivt gjev att det observerte i verbal form. Men dette tyder heller ikkje at alle menneskelege observasjonar blir sterkt transformerte av det sosiale «filteret». Snarare er det rimeleg å tenkje seg eit slags

kontinuum der samsvaret mellom påstått og observert røyndom er høgst varierende, fordi dei sosiale prosessane sin innverknad på det observerte er varierende.

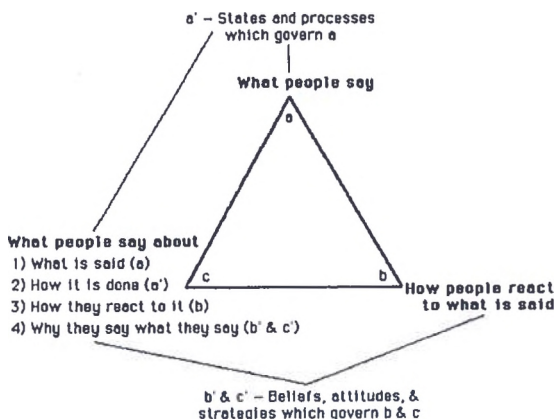
Dette fenomenologiske perspektivet på språkbrukaren si rolle i språkvitskapen er likevel mykje for eit ideal å rekne. Som Akselberg seier (1995: 72), har me ikkje ikkje direkte tilgang til dei fenomenologiske tilhøva, og folks kunnskapar kan ikkje observerast direkte. I staden må me altså nøye oss med den indirekte vegen, til dømes med kva folk seier om språk, og her kjem det inn nokre ikkje så reint små tilleggsproblem. Det første momentet er opplagt, nemleg at språkvitaren i dei aller fleste forskingssamanhengar fungerer styrande på resultatet, språkvitaren skapar sine data ved å vere den som ordnar innsamlinga av dei. No er rett nok innsamling av data ein sosial prosess på line med andre sosiale prosessar, og det utgjør ikkje noko større problem enn det som gjeld for «vanleg» sosiolingvistisk datainnsamling. Men det tyder altså at dataa må tolkast innafor bestemte rammer. Det andre momentet har med det første å gjere, men er meir prinsipielt: I den ideale verda kunne me ønskt oss at studiar av den mennesklege livsverda kunne drivast med blanke ark. I staden er det slik at språkvitarane også har sine (faglege og vitskaplege) førkunnskapar, og desse verkar inn på alle delar av forskingsprosessen. Ikkje berre har folket (her språkbrukarane) *skapt seg ein røyndom*, det har også språkvitarane gjort, men me har ein *vitskapleg skapt røyndom* som skil seg frå den kvardagslege. Og med det kjem den uunngåelege trongen til å samanlikne, språkvitarane er ikkje noko *tabula rasa*, og dei vil ikkje kunne la vere å halde dei to røyndomane opp mot kvarandre og på ein eller annan måte *vurdere* den kvardagslege. Dette er derimot ikkje meint som ei påminning til språkvitaren om å streve etter ei form for «objektivitet», samanlikningar og vurderingar kan jamvel vere ønskjeleg. Men samstundes skal me ha i hug korleis me som språkvitarar på mange vis er medverkande til «utsjånaden» på den livsverda me ønskjer å studere. Og me skal vere medvitne om dei faglege brillene me heile tida har på, og som me ikkje kan ta av.

2 Folkelingvistikk og perseptuell dialektologi

Medan det me kan kalle «mainstream» sosiolingvistikk altså enno ikkje har synt særleg interesse for språkbrukar-perspektivet, er det i dag fleire forskarar og forskarmiljø som har gripe tak i det, vel å merkje på ulike måtar og med ulike mål for auge. Mest kjend er amerikanske Dennis Preston, og han har i fleire samanhengar (Preston 1999b: xxiv, Niedzielski & Preston 2000: 25) teke utgangspunkt i eit framlegg frå 1966 [1964]: «A proposal for the study of folk-linguistics», der Henry Hoenigswald konkluderte med følgjande:

If other phases of social science are any indication, we should be interested not only in (a) what goes on (language), but also in (b) how people react to what goes on (they are persuaded, they are put off, etc.) and in (c) what people say goes on (talk concerning language). It will not do to dismiss these secondary and tertiary modes of conduct merely as sources of error. (1966 [1966]: 20)

Sjølv har Preston forsøkt å klargjere og presisere punkta til Hoenigswald, mellom anna med denne figuren (henta frå Preston 1999b: xxiii):

Three approaches to language data

Ifølgje figuren er det to nivå i språkvitskaplege tilnærmingar til data: For det første er det tilnærmingar til dei «openberre» dataa som kan samlast inn og utgjere «språkleg» empiri (a, b og c), og for det andre er det tilnærmingar til dei bakanforliggjande forholda som styrer og forklarar («govern») denne empirien (a', b' og c'). Preston plasserer så studiar av språkhaldningar («language attitudes») i høgre hjørnet i trekanten (b og b'), og om venstre hjørnet seier han:

What people say about what goes on (and what lies behind their statements), the *c* and *c'* of the above triangle, is the stuff of *folk linguistics*, and perceptual dialectology is a subbranch of that general area of investigation. (1999b: xxiv)

No er neppe forholdet mellom «kva folk seier» og språkhaldningar så klart og eintydig som ein her kan få inntrykk av. Preston har sjølv innsett det, og han har forsøkt å modifisere modellen ved å skilje mellom det *medvitne* og *umeditne* («conscious» og «unconscious») når det gjeld folks reaksjonar overfor og kommentarar på og om språk (2002: 16 ff.).

Prestons (og Hoenigswalds) tilnærming er likevel éin nyttig innfallsvinkel til forskingsområdet, særleg fordi ho er generell og femner vidt. På same viset som det innafor sosiolingvistikk er mange forskingsspørsmål å stille til sjølve språket (jf. a-hjørnet i trekanten), og mange måtar å nærme seg det på, må ein også rekne med ulike spørsmål og metodar når det gjeld språkoppfatningar (c-hjørnet). Nettopp det er då også tilfellet i den verkelege forskingsverda.

Dennis Preston definerer perseptuell dialektologi («perceptual dialectology») som eit forskingsområde («subbranch») under folkelingvistikken («folk linguistics»), nærare bestemt som «the dialectologist's-sociolinguist's-variationist's interest in folk linguistics» (1999b: xxiv, xxv). Som den mest kjende representanten for denne interessa, har han dessutan fått setje ein slags tilsynelatande standard for kva ein driv med og fokuserer på innafor disiplinen. På den andre sida har Preston ulike forgjengarar, og perseptuell dialektologi framstår i dag som meir og meir mangesidig, det går klart fram av dei to oversiktsbøkene som til no er komne ut (Preston 1999a, Long & Preston 2002: *Handbook of perceptual dialectology*, Vol. 1 og 2).

Det er altså vanskeleg å skildre den perseptuelle dialektologien med få ord og samstundes fange opp det mangesidige i han. Dersom me held oss til dei nemnde oversiktsbøkene, ser det likevel ut til å vere nokre gjennomgåande tendensar i kva ein har fokusert på innafor dette forskingsfeltet (jf. også Preston 1999b: xxxivf.):

- Oppfatningar av talespråkleg variasjon knytta til geografisk utbreiing, gradar av skilnader mellom varietetar og identifisering av varietetar.
- Estetiske vurderingar av talespråklege varietetar.

Desse interessene og dei tilhøyrande problemstillingane er attspeгла i titlar som «Consciousness of Dialect Boundaries» (Sibata 1999), «Dialect Recognition» (Williams m.fl. 1999), «Where is the 'Most beautiful' and the 'Ugliest' Hungarian Spoken?» (Kontra 2002). I tillegg må også *språkhaldningar* («attitudes») seiast å spele ei sentral rolle i denne forskinga, anten eksplisitt eller på meir underliggjande måte.

Mindre fokus har det derimot vore på konkrete språklege element og detaljar, noko Preston sjølv har vore inne på og til dels etterlyst:

To take only one example, I believe that future work in the perception of variety might focus more specifically on the exact linguistic elements that give rise to perception rather than on the global presentation of varieties (or variety or area labels) in eliciting responses. (1999b: xxxviii)

Heilt fråverande har likevel heller ikkje dette perspektivet vore; i dei to nemnde oversiktsbøkene er det tilløp til det Preston her etterlyser: Mase 1999, Evans 2002, Kerswill 2002. Sistnemnde har undersøkt oppfatningar av «innføddheit» («nativeness») i Bergen, og er eit av førebels få nordiske bidrag på dette området av sosiolingvistikken.

Vidare har det innafor disiplinen vore ei særskild merksemd på utviklinga av metodar som skal vere veileigna ved denne typen data. Særleg har det dreidd seg om bruk av geografiske kart og ymse måtar informantar skal rangere og kategorisere på, det vere seg gradar av likskap og ulikskap, eller langs aksar som uttrykkjer gradar av korrektheit og finheit. Mange av bidraga er prega av store

kvantitative data som må handsamast elektronisk, og på det viset minner delar av forskinga noko om den tidlege «labovske» sosiolingvistikken, sjølv om det er heilt andre spørsmål som blir stilte. På den andre sida finst det også einstilte forskingbidrag der kvalitative metodar har vore i bruk, til dømes Niedzielski & Preston 2000.

Med desse problemstillingane og metodane har delar av forskinga – kanskje særleg den amerikanske – hatt eit sterkt fokus på det som framstår som dei mest folkelege og folkløse-arta sidene ved språkoppfatningar. Ikkje minst gjeld det dei arbeida som fokuserer på estetiske vurderingar av talemålsvarietetar, men også elles er det mykje vekt på perspektiv og synsmåtar som framstår som utprega folkelege og «ikkje-akademiske». Me må tru at det er desse sidene ved disiplinen som har fått somme til å omtale folkelingvistikken slik:

Folkelingvistikk er studiet av holdningar folk har overfor sitt eget eller andres språk eller språk generelt. For eksempel kan folk tro at et gitt språk kan være vakrere, mer uttrykksfullt eller logisk enn andre. Her er noen eksempler på språkmyter. [...] (Universitetet i Tromsø, vevsidene, 12.11. 2004)

I denne omtalen ligg vekta på oppfatningar som kan karakteriserast som «feilaktige» og «mytiske», kanskje ikkje så merkeleg sidan delar av denne forskinga har ei «slagside» i den retninga.

Det må her også nemnast at dei mest brukte metodane legg til rette for å få fram ein bestemt type språkoppfatningar, eventuelt språkhaldningar: *dei umiddelbare*. Dataa kjem i liten grad fram på grunnlag av refleksjon og ettertanke, og med det blir nok det folkelege preget ved oppfatningane forsterka. Dette tener til å gjere avstanden til akademisk- og forskarperspektiva på språk endå større.

3 Perseptuell dialektologi og «mainstream» sosiolingvistikk

Sosiolingvistikken har gått ein lang veg sidan starten for omkring fire tiår sidan, og forskarane har formulert stadig nye spørsmål og problemstillingar. Særleg merkjande er den aukande interessa for såkalla *subjektive faktorar* (jf. Kristiansen og Jørgensen 1995), det vil

seie sosialpsykologiske forhold som har med språk og språkbruk å gjere, til dømes motiveringar, haldningar, identitetskjenne og verdier. Sjølv om ein i denne forskinga enno har ei heller låg og lite formulert interesse for sjølv brukarperspektivet på språket (jf. 2.2.1), så inneber nyorienteringane at det i *praksis* ofte er vanskeleg å skilje denne delen av sosiolingvistikken frå såkalla perseptuell dialektologi. Til dømes spelar språkhaldningar ei sentral rolle innafor begge «retningane». Ut ifrå dette både kan og bør den «tradisjonelle» sosiolingvistikken spele ei rolle i studiar av språkopfatningar, alt etter kva problemstillingar som blir fokuserte, jamfør også Mæhlums ord om kva sosiolingvistikken bør dreie seg om:

For som stadig flere framhever, er det først og fremst i det enkelte individs holdninger, oppfatninger og erkjennelser at en må søke etter den mest inngående og genuine forståelsen av språket som sosialt fenomen. (1997: 26)

I nordisk sosiolingvistisk forskning har det dei seinare åra kome fleire bidrag med eksplisitte referansar til sjølv disiplinen folkelingvistikkk og/eller perseptuell dialektologi og til Dennis Preston (t.d. Radovani 2000, Skolseg 2003, Kulbrandstad 2004). På den andre sida finst det også bidrag – fleire av ikkje heilt ny dato – som går på *sjølvrapportering* og på språkhaldningar og språk og identitet. Eitt døme er Källskog 1992 som omhandlar «attityder», der informantar mellom anna fekk dette spørsmålet: «Om en person i Överkalix brukar växla mellan överkalixmål och rikssvenska, i vilka situationer tror Du då han talar mest utpräglag dialekt (= överkalixmål), och i vilka situationer mest renodlad rikssvenska?» (1992: 191). Vel kan informantsvara avspegle negative og positive haldningar til dei to varietetane, men svara kan like godt tenkjast å byggje på perseptuelle forhold, altså kva informantane meiner å ha oppfatta av språkleg variasjon rundt seg (gjennom uformell og usystematisk observasjon). Eit anna døme er Omdal 1994 som også stilte informantar opne spørsmål om språk og språkbruk, til dømes: «Snakker du på samme måte nå som da du budde i Setesdal?», «Hvordan vil du si at du snakker nå?» (1994: 188), og han gjer greie for desse informantsvara under «Språkhaldninger og synspunkt.» Omdal var særleg interessert i informantanes *opplevingar* av det å

vere språkelege «avvikarar»; det desse folka hadde å seie ope og direkte om saka, hadde altså interesse i seg sjølv.

Der det er relevant, er det såleis god grunn til å trekkje inn og bygge på innsikter som er vunne i forskinga som høyrer til den meir tradisjonelle sosiolingvistikken.

4 Omgrepet språkoppfatningar

Når folk seier noko om eller på annan måte reagerer på eller ut ifrå språkelege forhold, ser me på det som uttrykk for det desse menneska har av *haldningar*, *innstillingar*, *kunnskapar*, *meiningar*, *oppfatningar*, *truer* og *verdiar*. Omgrepa er mange, og opplistinga kan sikkert gjerast endå lengre. Alle omgrepa står for ymse mentale aspekt, og ingen av desse kan seiast å vere direkte observerbare. Det me derimot kan observere, er nettopp det folka seier og gjer, og me kan tolke dette som uttrykk for noko mentalt. Kva er då dette mentale?

Eit nærliggjande omgrep er *språkhaldningar* (eng. *language attitudes*), som me finn stadig oftare brukt innafor både sosiolingvistik og perseptuell dialektologi. Det generelle omgrepet *haldningar* blir definert på ulike vis, anten som noko ganske abstrakt og/eller som disposisjonar for å handle på bestemte måtar (jf. oversynet i Haugen 2004). Når det gjeld den abstrakte karakteren, viser Haugen (2000: 45) til Eagly & Chaiken, som seier det slik:

Evaluation is the core of the attitude concept, when evaluation is understood in a general and abstract sense. Attitude is thus an abstract construct in people's knowledge structures and should not be equated with its less abstract manifestations in terms of particular beliefs, affects or behaviors. (1993: 666)

Evalueringsaspektet framstår med dette som ein særleg subjektiv dimensjon ved haldningsomgrepet; Haugen taler om «den kapitalen me ber i oss til å reagera positivt eller negativt til ulike idear, objekt og verdiar» (2004: 42), og noko liknande les me hos Bainbridge 2001: «Perhaps the most widely used concept in psychological social psychology is *attitude*, often defined as the positive or negative evaluation of an object» (s. 82). Ut ifrå dette kan me seie at haldningsomgrepet er abstrakt og generelt, men at evalueringsaspektet samstundes gjev det ein utprega subjektiv dimensjon.

Når folk seier noko om språk, speler sjølvsgt haldningane deira ei rolle for kva dei seier og korleis. Men me må også tru at persepsjon, kunnskap og medvit – i meir «objektiv» tyding – har mykje å seie for det som blir sagt. Rett nok reknar ein del teoretikarar med at haldningane inneheld ein kunnskapskomponent (kognitiv komponent) (jf. likevel gjennomgangen i Haugen 2004: 43ff.), det vil seie ein mental dimensjon som dels byggjer på det observerte eller persiperte. Men når ein då altså ser desse kunnskapane i nær samanheng med evaluering, blir persepsjonen og metvitet på sett og vis nedvurderte eller rekna som sekundære.

Ved å nytte omgrepa *persepsjon* og *perseptuell* (jf. *perceptual dialectology*) signaliserer ein derimot interesse for meir «objektive» sider ved det folk seier om språk. Med objektive siktar eg til kunnskapar og mentale strukturar som byggjer på observasjonar av språklege forhold, og som i minst mogleg grad er farga av det sosiale «filteret», av kjensler, truer og verdjar (jf. haldningar). Eitt spørsmål er likevel om slik objektivitet finst, eit anna er om det så er mogleg å isolere og måle «objektiv kunnskap», slik somme forskarar forsøker (t.d. Husby og Almberg 2002, Gooskens & Heeringa 2004)? Når det gjeld perseptuell dialektologi, skal me nok derimot ikkje ta persepsjons-dimensjonen så bokstavleg, sjølv om han inngår i namnet på disiplinen; dei dataa som kjem fram der, er ofte alt anna enn isolerte frå dei subjektive sidene. På den andre sida vil det vere lite fruktbart å berre gå ut ifrå at det ikkje kan finnast meir «objektive» sider ved det som blir sagt om språk, det vil seie tilhøve der det er «kort veg» mellom observasjonar og påstandar.

Bruken av omgrep som haldningar og persepsjon o.l. inneber kvar for seg altså ei avgrensing av kva ein reknar som konstituerande for det som folk seier om språk. Det er derfor naudsynt å finne fram til omgrep som ikkje fungerer avgrensande, men som derimot er vide nok til å romme dei ulike aspekta, både det evaluerande/subjektive aspektet og det meir objektive. Moglege alternativ har me då i *kunnskapar* og i *oppfatningar*. Ulempen med *kunnskapar* er at det har lett for å bli knytt til *viten*, *vitskap* og *innsikt* (jf. Nynorskordboka), og at det då kan få ein valør av sanning og faktisitet (jf. likevel innhaldet i namnet *kunnskapssosiologien*). Eit mogleg betre alternativ er *språkoppfatningar*. I nordisk sosiolingvistikk er dette omgrepet

brukt heller lite. Sandøy (2002) skriv rett nok om «nordiske språkoppfatningar», utan å definere, men med eit vidt perspektiv på kva som ligg i det, deriblant språkhaldningar. I Nynorskordboka er substantivet «oppfatning» definert slik: «1 det å oppfatte; forståing [...] 2 haldning, meining, overtiding; syn», og verbet «oppfatte» slik: «høyre [...] forstå [...] tolke». Som det går fram av definisjonane, er det fleirtydigheit i *oppfatning*, noko som altså synest både naudsynt og tenleg når me undersøker kva folk seier om språk.

5 Språkleg medvit

Det språklege medvitet er éi sentral side ved folks språkoppfatningar, eventuelt også ved språkhaldningane deira (jf. førre delkapitlet). I daglegtalen plar ein gjerne tale laust om ulike *gradar* av slikt medvit (sterkt og svakt, godt og dårleg), då neppe som noko objektivt og målbart, men som heller relative storleikar.

Det er rimeleg å rekne med at det er sider ved det språklege medvitet som er biologiske og universelle, men me må også rekne med at kulturbestemte og sosialt bestemte forhold (t.d. skole og utdanning, forholdet mellom skrift og tale) spelar ei rolle for kor utvikla det er, og korleis det artar seg (jf. kunnskapssosiologien). Språkleg medvit har med persepsjons-evna å gjere, og det å handsame det persiperte mentalt. Det siste heng også saman med kor utvikla metaspråket er, sidan me reknar med at språk og tanke heng saman. I tillegg er metaspråket bestemmande for kva som kjem til uttrykk når individet seier noko *om* språk. På den andre sida verkar dette forholdet mellom språk og tanke som endå meir komplisert i tilfelle der folk er gode på imitering og mindre gode til å setje ord på det som blir imitert.

Ut ifrå dette er det god grunn til tru at det er store individuelle skilnader mellom individ, og såleis ulike *gradar* av språkleg medvit. Men me må altså også rekne med at det er ulike *typar* av dette medvitet, alt etter kva slags forhold det er mellom persepsjon, tankar og språk hos individa.

Språkleg medvit kan studerast frå ulike ståstader og perspektiv. Somme er opptekne av dette i pedagogisk og didaktisk samanheng, mellom anna når det gjeld metaspråk og den første lese- og

skriveopplæringa. Ei anna tilnærming representerer bruken av dei nye datatekniske løysingane, der ein til dømes lyttar til og responderer på manipulererte talemålstekstar (t.d. Gooskens & Heeringa 2004). Slike opplegg er helst forsøk på å «isolere» og «måle» persepsjonen, lausriven frå eventuelle sosiale og psykologiske forhold. I den vidare framstillinga skal eg sjå nærare på korleis den tradisjonelle sosiolingvistikken har vurdert språkleg medvit. I tillegg går eg inn på ein alternativ synsmåte, tydelegast formulert av Dennis Preston.

6 Tradisjonell sosiolingvistikk: det psykososialt betinga medvitet

I tradisjonell sosiolingvistikk er språkleg medvit særleg tematisert i samband med talespråkleg endring. Som på andre område har Labov vore retningsgivande også her, jamfør denne konklusjonen i New York-undersøkinga hans:

Just as the reporting of usage in the self-evaluation test is inaccurate, so most perception of language is not perception of sense experience, but of sosially accepted statements about language. (1966: 338)

Det gjennomgåande synet har vore at det språklege medvitet i stor grad er styrt av psykososiale forhold, først og fremst språklege norm- og prestisjeforhold. Persepsjons- og observasjonssidene ved medvitet har vore vurderte som underordna desse psykososiale sidene, og derfor har det i sosiolingvistikken vore ein grunnleggjande skepsis til rapportert språkbruk som uttrykk for reelle og verkelege talemålsforhold.

No finst det også mykje empiri som syner at språkleg medvit ofte *kan* vere psykososialt betinga, styrt av slike subjektive, ikkje-språklege forhold. På den andre sida kan dette neppe påståast å vere universelt eller allmenngyldig, for dei psykososiale forholda er på si side betinga av dei «større», sosiokulturelle forholda, som sjølvstøtt varierer etter stad og over tid. Til dømes er språknormene og dei språklege prestisjeforholda i Noreg ganske avvikande frå dei fleste samfunna det er naturleg å samanlikne oss med, og det er derfor ikkje urimeleg å tru at nordmenns språklege medvit skil seg frå

mange andre verdsborgarar. Dermed er det heller ikkje sagt at dei psykososiale forholda ikkje spelar noka rolle også her, men i sosiolingvistikken må me – både teoretisk og metodisk – ta høgd for og omsyn til dei sosiokulturelle skilnadene som finst mellom samfunn.

Vidare skal Labov også ha æra for at omgrepsparet *below* og *above the level of consciousness* har gått inn i den sosiolingvistiske litteraturen (jf. t.d. Dubois & Horwath 2000), sjølv om han faktisk formulerer seg på noko anna vis (1966: 338). Omgrepa knytte Labov til den sosiale dimensjonen, ved at han også introduserte dei velkjende omgrepa *change from above* og *change from below*, som refererer til ulike samfunnslag (1966: 224, 226). Om denne samanhengen mellom språkleg medvit og sosiale forhold har han i nyare tid uttalt seg på ny, endå meir eksplisitt:

Any general consideration of linguistic change must first distinguish between change from above and change from below, a distinction first established in these terms in the New York City study (Labov 1966). «Above» and «below» refer here simultaneously to levels of social awareness and positions in the socioeconomic hierarchy. *Changes from above* are introduced by the dominant social class, often with full public awareness. [...] *Changes from below* are systematic changes that appear first in the vernacular, and represent the operation of internal, linguistic factors. At the outset, and through most of their development, they are completely below the level of social awareness. No one notices them or talks about them [...] It is only when the changes are nearing completion that members of the community become aware of them. Changes from below may be introduced by any social class, although no cases have been recorded in which the highest-status social group acts as the innovating group. (1994: 78)

Også her heng det språklege medvitet tett saman med norm- og prestisjeforholda. Det er likevel slik at Labov nyttar termen *sosialt medvit* («social awareness»), som eit *kollektivt* fenomen som gjeld medlemmane av samfunnet (jf. også omgrepet «public awareness»). Dessutan poengterer han at medvitet kan skifte i løpet av endringsprosessen. Denne kollektive og dynamiske tankegangen er så følgd opp i nyare sosiolingvistiske granskingar, jamfør til dømes nokre utvalde sitat frå Dubois & Horwath 2000:

The changes were likely to be at a high level of social consciousness, if not for the older generation then certainly for the middle-aged generation. (2000: 299)

The variable (p,t,k) stands alone among the Cajun variables in that it has always been, as far as we can ascertain, below the level of consciousness and has never been subject to internal or external evaluation. (2000: 301)

For Labov og andre er det ikkje noko hovudpoeng å fokusere på språkleg medvit i seg sjølv, men snarare viktig å understreke kva slags status dei aktuelle endringane har i det kollektive medvitet til språkbrukarane. Det må også seiast at forholdet mellom individ og kollektiv her framstår som noko uklårt, men så lenge det er tale om *ei form* for kollektivt medvit, har ein unngått å vere tydeleg på kva som kjenneteiknar språkleg medvit på individnivå. Likevel er det grunn til å tru at det i sosiolingvistikken med dette har «gått seg til» ei førestilling om at det finst eit slags allment *nivå* for språkleg medvit hos individa, og at somt i språket då tenderer til å liggje over dette nivået, anna til å liggje under. Dette finst det i sosiolingvistikken derimot lite grunnlag for å seie. Til dømes vil ein sjølvrapporteringstest vere eit altfor usikkert grunnlag for å «måle» språkleg medvit, ikkje minst fordi me veit at norm- og prestisjeforhold *kan* spele ei rolle for resultatet, men også fordi det er uklårt kva det faktisk vil seie å vere medviten om noko. Ein person kan godt vere ute av stand til å rapportere (seie noko om) språkbruken til andre, men samstundes ein utmerka imitator. Er han eller ho då medviten eller umedviten om dei aktuelle språkdraga?

Tradisjonell sosiolingvistikk har altså ikkje vore særleg fokusert på korleis språkleg medvit eigentleg artar seg. Ein har funne ut at psykososiale forhold *kan* vere styrande for kva folk seier om eigen og andres språkbruk, og på det grunnlaget har ein bygt ein teori om samanhengen mellom språkleg medvit, norm- og prestisjeforhold og språkleg endring. Med dette meiner ein i tradisjonell sosiolingvistikk å ha ei forståing av *visse særdrag* ved det språklege medvitet.

7 Markertheit og saliens

Førestillinga om at noko i språket er meir markert eller salient enn anna, rører også ved spørsmålet om språkleg medvit. I utgangspunktet ligg nok hovudfokuset her på sjølve språkstrukturane (og ikkje på dei mentale aspekta), og det sentrale siktemålet for sosiolingvistane har vore å finne ut om *markertheit* eller *saliens* kan nyttast som forklarande faktorar ved talespråkleg endring.

I nyare tid er det omgrepet *saliens* (saliens) som har vore mest brukt, men også mest omdiskutert. Diskusjonen kan førast attende til Trudgill 1986, som tar opp spørsmålet om kvifor to språkvariablar viser ulike endringsmønster i ein tilmåtings situasjon (s. 10f.). Sjølv tek Trudgill utgangspunkt i Labovs skilje mellom *markers* og *indicators* (1972). Labov reknar *markers* som lingvistiske variablar som er utsette for både stilvariasjon og variasjon etter sosial klasse, medan *indicators* er variablar som er utsette for variasjon etter sosial klasse. For å forklare dette mønsteret, seier Labov at *markers* er relativt høgt plassert i språkbrukarens medvit, at det er eit «high level of awareness associated with a marker» (Trudgill 1986: 10). Spørsmålet er kvifor det er slik, kvifor språkbrukarane er meir medvitne om somme variablar enn om andre. Ut ifrå si eiga undersøking frå Norwich formulerer Trudgill så faktorar som fører til høgare medvit om ein språkvariabel, og som gjer ein indikator (*indicator*) til ein markør (*marker*), og dermed også salient. Desse faktorene er (teke frå Kerswill og Williams' (2000: 71 f.) kritikk av Trudgill, der dei er gjorde om til fem frå Trudgills fire):

- The variable has at least one variant which is overtly stigmatised
- The variable has a high-status prestige variant reflected in the orthography
- The variable is undergoing linguistic change
- Variants are phonetically radically different
- Variants are involved in the maintenance of phonological contrasts

Kerswill og Williams kritiserer Trudgill for sirkularitet på fleire av desse punkta (jf. også Hinskens 1996), og dei presenterer (2000: 90f.) ein alternativ modell for saliens som er langt meir infløkt enn Trudgills faktorar. Modellen har tre komponentar, og saliens er her berre aktuelt i samband med språklege drag som er *dynamiske*, det vil seie drag som blir tileigna eller er i endring. Vidare må det også liggje ei eller anna *språkintern* forklaring til grunn (til dømes fonologisk kontrast, fonetisk distanse), saman med eit eller anna *språkeksternt* forhold (til dømes pragmatiske eller sosiopsykologiske faktorar).

Motbør har Trudgill også fått frå tysk hald, av Auer, Barden & Grosskopf 1998. Når det gjeld kriteria som Trudgill og andre har ført opp som bestemmende for saliensen til ein variabel, understreker dei at det går eit skilje mellom objektive og subjektive kriterium. Dei subjektive kriteria refererer til «how lay speakers-hearers perceive (and therefore <handle>) the feature in question» (s. 165), og det er dermed eit poeng at desse kriteria ikkje kan vere årsak til saliens, snarare er dei symptom på det. På grunnlag av eiga forskning finn forfattarane så å måtte svare nei på spørsmålet om «perceived (subjective) salience [can] be explained in objective (structural-phonological or phonetic) terms» (s. 183). Det er med andre ord ikkje mogleg å bestemme eit språkdrag eller ein variabel som salient ved berre å sjå på sjølve språket og språkvariasjonen, og saliens blir dermed «a psychological feature which is probably quite independent of structural considerations» (Auer 2000: 13).

I samband med språkleg medvit er det som nemnt aktuelt å sjå etter forklaringar på kvifor visse språkdrag ser ut til å bli lagt meir merke til enn andre. Dersom saliens-omgrepet i denne samanhengen skal vere fruktbart, må det stå for noko meir og anna enn berre «a psychological feature», elles blir «forklaringa» nokså blodfattig. Samstundes er det interessant at fleire finn at såkalla objektive, språkstrukturelle faktorar ikkje (aleine) kan forklare kvifor somt i språket blir lagt meir merke til enn anna. Det taler for at me skal vere varsame med å predikere kva språkdrag og variablar som kan vere saliente. Den ovannemnde modellen til Kerswill og Williams er som nemnd infløkt og mangesidig, men kanskje nettopp derfor også eit meir fruktbart utgangspunkt. Me må tru at forholdet

mellom (subjektive) mentale prosessar og (objektive) språkleg-strukturelle forhold er komplekst.

8 Typar av språkleg medvit

Ein teoretisk innfallsvinkel som forsøker å fange opp og gjere greie for kompleksiteten og mangesidigheita i det språklege medvitet, blir presentert i Preston 1996 (sjå også Niedzielski & Preston 2000). Utgangspunktet er at det er misvisande å berre tale om *gradar* av språkleg medvit og å slå fast at menneske har mykje eller lite av det. Dette grunnar seg på at me i tilnærminga til kva folk faktisk er medvitne om, ofte støyter på paradoks eller sjølvmotseiingar, jmfør Niedzielski & Preston (2000) som seier det slik:

In short, the folk awareness of language is not only a matter of degree but also one of mode or type. When one characterizes (however generally, however badly) a linguistic fact, we cannot say that he or she is «unaware.» Conversely, when one mimics a variety perfectly but cannot provide any overt detail of what it is that one controls in that imitation, we would also not want to say that he or she is «unaware.» For every act of language production and language perception (including attitudinal as well as «processing» perception), then, the mode and degree of awareness is an open question. (2000: 24)

Løysinga blir altså å postulere *typar* av språkleg medvit («modes»), ikkje berre *grader* («degree»), og Preston har derfor utvikla ein taksonomi som «an attempt to account in greater detail for the modes of language awareness in (principally non-linguist) cognition» (1996: 40). I denne taksonomien er det rekna med fire hovudkategoriar som går på ulike typar av språkleg medvit: *availability*, *accuracy*, *detail* og *control* (op. cit.: 40 f). Eit av hovudpoenga til Preston er at alle kategoriane representerer kontinuum (*gradar*, om ein vil), til dømes kan eit språkleg drag bli skildra med stor presisjon eller utan presisjon i det heile (kategorien *detail*). Eit anna viktig poeng er at forholdet mellom desse medvitstypane er tilsynelatande uavhengige av kvarandre. Dermed kan ein person vere god til å imitere ein varietet (jf. kategorien *control*), men ute av stand til seie noko om detaljar i varieteteten (jf. *detail*).

Vidare forsøker Preston å liste opp og gjere greie for dei forholda som er bestemmende og «aktiverande» for desse typane av språkleg

medvit. Her opnar han opp for mange moglegheiter, jamfør det generelle i opplistinga hans:

- (1) *Communicative primacy*: folk linguistic tasks, even when elaborately defined, seem to be realised in or are at least secondary to communicative (i.e. semantic, pragmatic) concerns
- (2) *Formal training and/or knowledge*
- (3) *Linguistic structure and cognitive abilities*
- (4) *Correctness*: transmitted formally or informally, directly or indirectly
- (5) *Publicity*: e.g. popular culture, media exposure
- (6) *Folk culture artifacts*: e.g. lore, performance (1996: 46)

Desse faktorane er mange og vide, og me kan merkje oss at både språkinterne og språkeksterne forhold er representerte. Det som kanskje manglar, er ein faktor som gjeld graden av språkleg variasjon og endring. Personar som er «utsette» for mykje variasjon, vil truleg ha betre førsetnader for å utføre visse typar «språkoppgåver».

Me kan elles merkje oss at punktet som gjeld «korrektheit» (4), blir lagt mykje vekt på i delar av det Preston elles har skrive. Mellom anna seier han: «Concerns with correctness are more frequently mentioned than any others in overt discussions of language and variety» (1999b: xxxv), og i Niedzielski & Preston 2000 står det å lese:

Nonlinguists use prescription (at nearly every linguistic level) in description; linguists, on the other hand, find the sources of prescription in power, esteem, tradition, and the like, not in the underlying nature of language itself. (2000: 18)

Konklusjonen byggjer på røynslene frå arbeid med amerikanske informantar, og skilnaden mellom korleis lingvistar og ikkje-lingvistar ser på språket, blir her sagt å vere svært fundamental. Sett med norske auge verkar dette noko kategorisk og spissformulert, det kan vere grunn til å tru at «korrektheit» ikkje spelar ei fullt så sentral rolle i det språklege medvitet til norske ikkje-lingvistar. Og dermed

blir vi minna om viktigheita av å ta høgd for dei sosiokulturelle skilnadene som finst mellom språksamfunna, og å ikkje utan vidare sjå dette som «universelle» faktorar.

Det er rimeleg å rekne med at språkoppfatningar har både individuelle og kollektive aspekt ved seg. Når ein person kjem med utsegner om språk, kan dei vere eit uttrykk for hennar eller hans unike og særeigne oppfatning om ei sak, bygde på personens observasjonar og kunnskapar, eller på dei kjenslene, haldningane, truene og verdiane ho eller han har. I slike tilfelle kan me tale om *individuelle* språkoppfatningar. Men utsegnene kan på si side også vere uttrykk for ei oppfatning som denne personen deler med fleire menneske kring seg, ei oppfatning som er sams for medlemmar innafor eit lokalsamfunn, ein veneflokk eller ei anna form for nettverk. Slike oppfatningar kan då seiast å vere *kollektive*.

Niedzielski & Preston (2000: 302ff.) reknar med to ulike typar av det dei kallar «metaspråk», noko som går nettopp på kollektive språkoppfatningar. Den første typen metaspråk, som dei kallar «Metalanguage 1», står rett og slett berre for dei opne, medvitne utsegnene folk gjev om språk, jamfør orda deira:

[...] we refer to such overt comment about language as *Metalanguage 1*. Like the linguist's metalanguage, such folk metalanguage is concious. That is, it is not directed to a phenomenon which a speaker is unaware of, but to one which he or she has focused in some way. (2000: 302)

Det ligg implisitt at desse utsegnene kan vere dekkjande for dei faktiske språkforholda, eller at dei kan vere lite dekkjande, eventuelt svært misvisande. Like fullt er dei «Metalanguage 1». Meir interessant her er derimot «Metalanguage 2»:

For us, the richest territory to mine for folk belief about language has been the presuppositions which lie behind much *Metalanguage 1* use. They are, we believe, sorts of unasserted beliefs which members of speech communities share. We will call such shared folk knowledge about language *Metalanguage 2*, although we are aware that such underlying beliefs do not literally constitute a «language» or even a specific kind of language use. (2000: 308)

Niedzielski & Preston talar her om føresetnader («presuppositions») som har form av underliggjande, implisitte truer («unasserted

beliefs»), og som i språksamfunnet utgjer ein *felleskunnskap*. Denne kunnskapen utgjer så sjølve ryggrada i den gjensidige forståinga (s.st.), og dette knyter dei opp til antropologi og kulturelle modellar. Tankegangen minner mykje om den me finn i kunnskapssosiologien, jamfør også dette sitatet:

It should go without saying that the deeper the sense of community or shared culture among participants, the more likely the enormous amounts of presupposed (and therefore usually unstated) beliefs will play an important role. (2000: 308)

Forholdet mellom individ og kollektiv utgjer ei sentral problemstilling innafor både samfunnsvitenskap og sosiolingvistik. I samfunnsvitenskapen gjeld dette særleg i samband med spørsmålet om vitenskaplege forklaringar, jamfør skiljet mellom metodologisk individualisme og kollektivism (Gilje og Grimen 1995: 175ff., jf. også Haugen 2000). I tillegg er det sjølv sagt eit reint ontologisk spørsmål, om kva dei sosiale fenomena eigentleg er, om oppfatningar, førestillingar og haldningar berre finst hos individa og/eller mellom/over dei (i kollektivet). Om dette seier Hagen (1999):

Forestillingen om en kollektiv bevissthet som eksisterer over og uavhengig av individene, er i dag i det store og hele oppgitt. Dette standpunktet uttrykkes i klartekst av den metodologiske individualismen som krever at alle begreper som brukes av samfunnsvitenskapene, skal ha basis i interessene og aktivitetene til individuelle menneskelige organismer og deres bevissthet. [fotnote til Watkins 1955] Men også normsosiologien plasserer altså sosiale normer i individenes bevissthet som internaliserte forventninger. (1999: 95)

Like fullt må me stadig kunne rekne med fenomen som oppfatningar og haldningar som er kollektive, i tydinga sams for fleire individ i ein fellesskap (altså *ikkje* i ei «mytisk» tyding: «folkeanda» o.l.), og det er nok dette kollektive nivået som mange samfunnsvitarar – og sosiolingvistar – finn mest interessant. Men sjølv om ein tek *utgangspunktet* sitt i einskildmenneska, er det grunn til å tru at *forholdet* mellom individ og kollektiv er meir samansett.

Om vanlege folks forståing av og førestilling om fortida skriv sosialantropologen Thuen (2001):

Hva er det for slags prosesser som skaper og vedlikeholder våre felles forestillinger om fortiden? Vi har altså på den ene siden å gjøre med en vekselvirkning mellom enkelthendelsen og dens kontekstuell bestemte fortolkning i ettertid [...]. Men dessuten har vi å gjøre med en vekselvirkning mellom individ og kollektiv, slik at felles forestillinger kan sies å bygge på individuelle, og omvendt [...] Individets egne opplevelser får mening dels gjennom den plassering de gis i tilbakeblikkets innramming i årsak-virkning, men dels også ved at de forstås i lys av kollektivets historie. (2001: 9–10)

Heilskapen er altså ikkje berre summen av delane, men er på sett og vis også med på å påverke delane. Likevel må me gå til delane (einskildmenneska) for å finne ut noko om heilskapen. Dette samansette forholdet er også poengert av Brunstad (2000), då i samanheng med språknormomgrepet, som til liks med språkoppfatningar har ei individuell («mental») og ei kollektiv («sosial») side:

Meininga her er ikkje å gli over i ei postmoderne individualisering. Sjølv om einskildindividet opplever språkbruk og språknormer subjektivt (slik desse opptrer for honom eller henne), spelar kjennskapen til institusjonelle fakta som t.d. språkreglar ei avgjerande rolle for at språkbruken skal gje mening – som språkbruk [...] Der er altså tale om *både* ei individuell og ei sosial side. Individ kan velje mellom ulike normer, men vel likevel innanfor ein kontekst som er sosialt styrt. (2000: 122–123)

Brunstad understreker vidare at det i nyare norsk sosiolingvistikk har vore ei aukande interesse for individets rolle i dette, men at det framleis er «inga einsidig individualisering; det er individet i samspel med samfunnet som står i fokus» (s. 124).

I studiet av folks språkoppfatningar er både dei individuelle og dei kollektive oppfatningane relevante og interessante. Dei kollektive er det nærast i kraft av seg sjølve, i alle fall dersom me ser etter mønster og tendensar, medan dei individuelle på si side kan vere ei nyansering og utdjujing av desse kollektive mønstra. Det er høgst mogleg at dei allmenne oppfatningane skil seg frå dei som kjem frå markerte einskildpersonar, og det kan tenkjast at den einskilde har

oppfatningar som ingen andre har, tilmed slike som språkvitaren kan lære av og få nye innsikt av, ikkje berre om oppfatningar generelt, men kanskje også om språkbruk spesielt.

9 Sluttord

Studiet av det folk seier om språk, høyrer godt inn under sosiolingvistikken, og det utgjer eit område sosiolingvistisk forskning ikkje er tent med å ignorere eller ta lett på. Både innafor tradisjonell sosiolingvistik og folkelingvistik/perseptuell dialektologi er det vunne innsikter på området, men begge forskingsgreinene er også prega av små og store manglar, eller kanskje er *slagsider* ein betre karakteristikk.

Det er gode grunnar til å innta eit *vidt* perspektiv i synet på språkoppfatningar. Spørsmåla me kan stille, er mange, og svara er truleg alt anna enn enkle. Eg har her argumentert for det fenomenologiske perspektivet, nettopp fordi språk er ein del av kvardagsverda til alle menneske. Skal me verkeleg forstå kva som er konstituerande for oppfatningane som menneska har om språk, bør me forsøke å sjå verda frå *deira* synsstad. Dette tyder ikkje at det tradisjonelle vitskapsperspektivet er uinteressant, men at me som kjent kan vere tente med å ha fleire tankar i hovudet samstundes.

Litteratur

- Akselberg, Gunnstein. 1995. *Fenomenologisk dekonstruksjon av det labov-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken. Ein analyse av sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune*. Band 1. Teori, metode, analyse. Bergen: dr.-art.-avhandling.
- Auer, Peter. 2000. Processes of horizontal and vertical convergence in present day Germany. I Gunnstein Akselberg (red.): *Språkleg regionalisering (Målbryting 4)*, 9–26. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Auer, Peter; Barden, Birgit & Grosskopf, Beate. 1998. Subjective and objective parameters determining 'saliency' in long-term dialect accommodation. *Journal of Sociolinguistics* 2, 163–187.
- Bainbridge, W.S. 2001. Social sychology. I Rajend Mesthrie (ed.): *Concice Encyclopedia of Sociolinguistics*, 80–86. Amsterdam: Elsevier.

- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas. 1967. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. [Harmondsworth]: Penguin Books.
- Brunstad, Endre. 2000. Alltid fleire normer. Refleksjoner kring språknormomgrepet og talemålsgranskinga. I Gunnstein Akselberg (red.): *Språkleg regionalisering (Målbryting 4)*, 115–128. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Cameron, Deborah. 1995. *Verbal Hygiene*. London: Routledge.
- Dubois, Sylvie & Horwath, Barbara. 2000. When the music changes, you change too: Gender and language change in Cajun English. *Language Variation and Change* 11/3, 287–313.
- Evans, Betsy E. 2002. An Acoustic and Perceptual Analysis of Imitation. I Daniel Long & Dennis R. Preston (eds.): *Handbook of perceptual dialectology*, Vol. 2, 95–112. Amsterdam: John Benjamins.
- Gilje, Nils og Grimen, Harald. 1995. *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Giorgi, A. 1975. An application of phenomenological method in psychology. I A. Giorgi, C. Fischer & E. Murray (eds.): *Duquesne Studies in Phenomenological Psychology* 2, 82–103. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Gooskens, Charlotte & Heeringa, Wilbert. 2004. Perceptive evaluation of Levenshtein dialect distance measurement using Norwegian dialect data. *Language Variation and Change* 16/3, 189–207.
- Hagen, Roar. 1999. *Rasjonell solidaritet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugen, Ragnhild. 2004. *Språk og språkhaldningar hjå ungdomar i Sogndal*. Bergen: dr.-art.-avhandling.
- Hoenigswald, Henry M. 1966. A proposal for the study of folk-linguistics. I William Bright (ed.): *Sociolinguistics. Proceedings of the UCLA sociolinguistics conference*, 16–26. The Hague: Mouton.
- Husby, Olaf og Almberg, Jørn. 2002. Russeres og nordmenns persepsjon av en russisktalendes norske andrespråk. I Inger Moen m.fl. (red.): *Mons 9. Utvalgte artikler fra det niende møtet om norsk språk i Oslo 2001*, 126–140. Oslo: Novus.
- Kerswill, Paul. 2002. A Dialect with 'Great Inner Strength'? The Perception of Nativeness in the Bergen Speech Community. I Daniel Long & Dennis R. Preston (eds.): *Handbook of perceptual dialectology*, Vol. 2, 151–171. Amsterdam: John Benjamins.
- Kerswill, Paul & Williams, Ann. 2002. 'Salience' as an explanatory factor in language change: evidence from dialect levelling in urban England.

- Reading Working Papers in Linguistics* 4. Reading: Department of Linguistic Science, The University of Reading.
- Kontra, Miklós. 2002. Where is the 'Most Beautiful' and the 'Ugliest' Hungarian Spoken? I Daniel Long & Dennis R. Preston (eds.): *Handbook of perceptual dialectology*, Vol. 2, 205–218. Amsterdam: John Benjamins.
- Kristiansen, Tore og Jørgensen, Jens Normann. 2005. Subjective factors in dialect convergence and divergence. Kjem i: Peter Auer, Frans Hinskens & Paul Kerswill (eds.). *Dialect Change. Convergence and Divergence in European languages*. New York: Cambridge University Press
- Kulbrandstad, Lars Anders. 2004. «Kebabnorsk», «perkerdansk» og «gebrokken» – ord om innvandreres måte å snakke majoritetsspråket på. I Helge Sandøy m.fl. (red.): *Den fleirspråkelege utfordringa*, 114–135. Oslo: Novus.
- Kvale, Steinar. 1996. *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Källskog, Margareta. 1992. *Attityd, interferens, genitivsyntax. Studier i nutida överkalixmål* (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, Ser. A, 18). Uppsala: Arkivet.
- Labov, William. 1966. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William. 1994. *Principles of Linguistic Change*. Volume 1: Internal Factors. Oxford: Blackwell.
- Long, Daniel & Preston, Dennis R. (eds.). *Handbook of perceptual dialectology*, Vol. 2. Amsterdam: John Benjamins.
- Mase, Yoshio. 1999. On Dialect Consciousness: Dialect Characteristics Given by Speakers. I Dennis R. Preston (ed.): *Handbook of perceptual dialectology*, Vol. 1, 101–114. Amsterdam: John Benjamins.
- Mæhlum, Brit. 1997. En apologi for den metodologiske individualismen. *Nordica Bergensia* 13, 9–28.
- Niedzielski, Nancy A. & Preston, Dennis R. 2000. *Folk Linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Nynorskordboka (UiO) <<http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>> 11.01. 2005.
- Omdal, Helge. 1994. *Med språket på flyttefot. Språkvariasjon og språkstrategier blant setesdøler i Kristiansand* (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 35). Uppsala: Uppsala universitet.
- Preston, Dennis R. 1996. Whaddayaknow?: The Modes of Folk Linguistic Awareness. *Linguistic Awareness* 5/1, 40–73.

- Preston, Dennis R. (eds.). 1999a. *Handbook of perceptual dialectology*, Vol. 1. Amsterdam: John Benjamins.
- Preston, Dennis R. 1999b. Introduction. I Dennis R. Preston (ed.): *Handbook of perceptual dialectology*, Vol. 1, xxiii–xl. Amsterdam: John Benjamins.
- Preston, Dennis R. 2002. What is Folk Linguistics? I Gunnstein Akselberg (red.): *Språkleg identitet og haldning (Målbryting nr. 6)*, 13–23. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Radovani, Jasmina Bolfek. 2000. *Attityder til svenska dialekter – en sociodialektologisk undersökning bland vuxna svenskar* (Fums-rapport nr. 201). Uppsala: Uppsala universitet.
- Sandøy, Helge. 2002. Nordiske språkoppfatningar. *Nordica Bergensia* 26, 53–67.
- Sibata, Takesi. 1999. Conciousness of Dialect Boundaries. I Dennis R. Preston (ed.): *Handbook of perceptual dialectology*, Vol. 1, 39–62. Amsterdam: John Benjamins.
- Skolseg, Ellen. 2003. Å snakke opp og ned, som ei høne eller harry. Resultater fra en persepsjons- og holdningsundersøkelse. I Gunnstein Akselberg, Anne Marit Bødal og Helge Sandøy (red.): *Nordisk dialektologi*, 481–501. Oslo. Novus forlag.
- Taylor, Steven J. & Bogdan, Robert. 1984. *Introduction to qualitative research methods – The search for meanings*. New York: John Wiley.
- Thuen, Trond. 2001. Fortiden: Forståelser, forestillinger, fremstillinger. Innledende betraktninger. I Trond Thuen (red.): *Fortidsforståelser (Kulturstudier nr. 18)*, 5–31. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Trudgill, Peter. 1986. *Dialects in Contact*. Oxford: Blackwell.
- Universitetet i Tromsø, *Forprøven i fonetikk og språkvitenskap, Fagpresentasjoner*.
<<http://www.hum.uit.no/Forproven/Fagpresentasjoner/folkelingvistikk.html>> 12.11. 2004.
- Watkins, John W.N. 1955. Methodological Individualism. A Reply. *Philosophy of Science* 22, 58–62.
- Williams, Angie; Garrett, Peter; Coupland, Nikolas. 1999. Dialect Recognition. I Dennis R. Preston (ed.): *Handbook of perceptual dialectology*, Vol. 1, 345–358. Amsterdam: John Benjamins.